

Третя рука

Артур Дрейфус

ОЗНАЙОМЧИЙ ФРАГМЕНТ

Переклад — Віктор Мотрук

© Видавничий дім «Фабула». Усі права застережено.

Фрагмент надано для ознайомлення. Повна книжка — nashaknyga.com.ua

Колись мій труп стане таким самим, як і всі інші трупи.

Усі його таємниці поглине земля, його прах змішається з прахом інших.

Я вже належатиму історії, що прийшла на зміну передісторії, викресленому з історії руху, давньому минулому.

Той день настане не завтра.

Спершу ті нещасні душі, що зустрілися на моєму життєвому шляху, мають віддати останній подих.

Потрібно, щоб Апокаліпсис знищив усі о'брази, всі записи і книги, усі відгомони попереднього світу.

Мені скоро виповниться тридцять чотири роки: моє життя — це переплетіння ганьби, бід і невдач.

Воно не може тривати далі.

Але до того, як я відійду у вічність, мушу виговоритися своїй дружині і доньці.

Щоб прожити не стерлося разом з моїм тілом і прислужилося — тим, хто досі шукає відповідь на запитання «чому» — секрет моїх помилок.

Ким я був: винуватцем чи жертвою?

Я не зміг би відповісти на це запитання, оскільки правдиво те, що зло не зможе процвітати, якщо не має засобу поширення.

Тому навряд чи я зможу звільнитися від нього своїми зізнаннями: мені потрібно було набратися сміливості і вирішити це раніше.

Даремно я дорожив життям, тепер я у цьому каюся.

Своїми безладними нотатками прагну донести до людей, що життя моє було втрачене для Бога.

Мені хотілося б мати інше.

Дитинство

У моєму дитинстві не було нічого особливого.

Здається, воно було щасливим. Не пригадую, щоб я зазнав якоїсь важкої травми, залишався без супу чи хліба, щоб коли-небудь страждав.

Моя мати займалася вдома давнім ремеслом швачки, а батько був комівояжером і працював у виноградарів у департаменті Юра, що на кордоні з Швейцарією.

Я його майже ніколи не бачив удома.

Материна працьовитість мені подобалася. Я насолоджувався кожною миттю, проведеною з нею, окрім тих, коли вона штопала мій вовняний жилет, не знімаючи його з мене. Мені здавалося, що мама ненароком може проткнути голкою білу шкіру на моїх грудях.

Батько щотижня приносив мамі квіти, але вона забувала поставити їх у воду, бо була зайнята розпакуванням багажу.

Вранці букет вже лежав зів'ялий.

Мати проводжала батька сумним поглядом.

(Звук його кроків по вкритому снігом гравію.)

Усупереч поширеним байкам, що діти бояться йти до школи, вона не здавалася мені чимось ворожим. Я зрозумів, що надійним захистом від барабанного бою злоби і дріб'язковості, що зветься «суспільством», є стриманість і поміркованість.

Безансон був тоді звичайним непоказним містечком, яких у Франції не менше сотні: його перетинали від одного кінця до іншого кінні екіпажі, бродячі собаки, жінки у сукнях, що розвівалися від вітру, велосипедисти.

Якось, коли я повертався зі школи, то підібрав на бруківці квітку майже надприродного синього кольору і приніс її мамі.

Вона розплакалась, і я не зрозумів, чому вона плаче.

Коти

Мушу повідомити моєму потенційному читачеві про свій своєрідний дар. Скільки себе пам'ятаю, я завжди приваблював

котів, наче той флейтист з німецької легенди, який вивів пацюків геть із міста.

І справді, хай би куди я пішов у перші роки свого життя, всюди неодмінно був кіт, який терся об мої литки, виявляючи до мене у такий спосіб свою спонтанну прихильність.

Оскільки я не мав відданого друга, але любив тварин, то охоче погодився на таке котяче ставлення до мене; от лише мій батько хворів на астму, і мене попередили, щоб котів додому не приводив.

Ми жили на першому поверсі будинку в бретонському стилі для робітників: скляні двері, що виходили в маленький дворик, мали бути зачиненими вдень і вночі.

Однак деякі коти уникали нашої пильності і залазили на балкон.

Батько гнівався:

— Що, в ім'я всього святого, вони тут шукають?

Мама заспокоювала його:

— Що ж поробиш, вони ж не винуваті.

А я вважав себе винним у злочині, якого не скоював.

Коли я йшов кудись сам, то, бувало, розмовляв з ними, як з людьми. Вони байдуже дивилися на мене своїми великими очима, які, здавалося, поглинають світ, але я був переконаний, що вони не розуміють жодного мого слова.

Та все ж говорив до них, щоб лише говорити до когось живого... адже жодної людини не було.

Якось увечері сусідка сказала мені, що за законами генетики всі триколірні коти обов'язково жіночої статі. Ця інформація мене дуже зацікавила.

Опівночі

Якось увечері, а точніше, вже вночі (щойно годинник пробив дванадцять), на нашому поверсі почувся страшенний крик, а потім зойки моєї матері і нестримний кашель батька. Виявляється, що кіт

заліз під ліжко батьків.

Я вибіг у сорочці в коридор і побачив, що батько з червоним від сухого надривного кашлю обличчям, схожим на повітряну кульку, яка ось-ось лусне, спирався на поручні, щоб не впасти.

Мама послала мене по допомогу. О диво, лікар Бомпар мешкав на іншому боці вулиці (з гарними будинками і садом).

Його дружина відчинила мені двері. Усе, що я міг сказати, було:
— Мій батько задихається!

За кілька хвилин Бомпар впорснув батькові мікстуру, яка зняла набряк з горла, і це дало змогу йому нормально дихати.

Ми не знали, як віддячити нашому сусідові: моя мати розорилася, купуючи паштети і сири, і нам довелося цілий місяць їсти лише картоплю та білий хліб. Попри мої побоювання, батько не сварив мене.

Життя?

Тепер я знаю: аби не перейматися розмірковуванням про «що таке життя?» — слід просто бути щасливим.

Коли у твоєму житті одні лише злидні й страждання, то миті, коли ти не страждав, коли дракон нещастя не кусав тебе за кісточки пальців, знову розквітають, і ти шкодуєш, що не благословляв Небеса з більшим захопленням.

Тому я можу назвати своє дитинство щасливим: не пам'ятаю, щоб колись хотів, аби воно було якимось іншим. Воно було таким, яким я хотів.

І цього мені було достатньо.

Мати була моїм компасом і другом, батько не займався мною, у мене була м'яка ковдра, я сам вчив уроки, ходив до школи, їв досхочу. Напевно, жив я ідеальним життям — хоча, чесно кажучи, почувався дещо пригніченим.

Через те, що майбутнє мене зовсім не захоплювало.

Я збирався робити те саме, що й батько, — продавати людям якісь речі, жити у цьому ж будинку, у цьому ж місті.

А щоб «продовжити себе» (маю на увазі увічнити), у мене буде Марієтта.

Я написав, що у мене немає друзів — окрім єдиної і неповторної сусідки, яку звать Марі-Жанна, але всі називають її Марієттою.

Між нашими двома будинками була спільна стіна: наші спальні були розташовані по обидва боки цієї стіни. Стіна була занадто товста, щоб спілкуватися азбукою Морзе, але ми проводили разом багато часу вдень, щоб не спілкуватися вночі.

Марієтта заплітала волосся у дві чорні коси, які розгойдувалися за її блідою шиєю.

У неї був такий характер, як і в мене: говорила мало, і її обличчя самовільно набирало скорботного виразу: губи витягалися ніби наживоріт.

Але коли усміхалася, то все її обличчя сяло. Я любив її.

Це не була плотська любов. (Ці слова мають медичний зміст, я це визнаю. Але вважаю, що сексуальний потяг, — звісно, не хвороба, це навіть цілком природно.)

Я лише хочу сказати, що Марієтта в моїй дитячій уяві вимальовувалася жінкою, яка житиме зі мною, а ця її роль виходила за рамки анатомічного розуміння.

Був дім, було завтра, були ми... і цього було достатньо.

Марієтта

У попередньому розділі я не написав, що ми з Марієттою вчилися у різних школах, розміщених у різних дільницях міста: її батьки вважали, що єдино прийнятною для їхньої доньки є конфесійна школа, розташована навпроти міської загальноосвітньої школи... і доволі далеко від неї і нашої дільниці.

На одинадцяті уродини моєї подруги батьки подарували їй велосипед, який мій батько завжди відмовлявся мені подарувати.

Він був справжнім дивом: завдяки двом виступам, привареним до рами, пасажир міг вилізти на плечі водія. Скільки разів ми спускалися вниз у цій акробатичній позі крутими поворотами річки Ду! Узимку колеса буксували на льоду і ми тремтіли від страху та холоду.

Безансон оточений сімома лісистими пагорбами, і він іноді, коли його освітлює яскравіше, ніж зазвичай, сонячне проміння, а ще через хмару червоних комах і запах невідомих рослин, набуває феєричного вигляду.

Мені спадає на думку: якщо ми з Марієттою, прогулюючись усіма цими галявинами, ніколи не подумали про «це», то, може, тому, що у нас не було прикладу? З різних конкретних причин, схожих за наслідками, наші батьки ніколи не давали нам можливості поспостерігати, як чоловік і жінка кохаються в ліжку.

Волею Божою життя в її домі було тьмяним, а в моєму панувала сумна сірість буднів. Що ж до «гарячих голів» декого з моїх однокласників (маю на увазі тих, хто пишався тим, що за допомогою некрасивих слів може пояснити таємниці людської плідності), то я їх уникав.

Тому не бачив за словами образів.

Я втішав себе думкою, що, перебуваючи під опікою черниць в апостольниках і каптурах, Марієтта була надійніше захищена, ніж я, від цієї чоловічої нескромності. Власне чоловічої.

Оксамит

28 червня 1914 року: газети повідомляють, що якийсь хлопець застрелив іншого в Сараєві — місті, назву якого я почув уперше. Жертвою став принц, ерцгерцог, важливий чоловік.

Його вбивцю місцева поліція спершу побила, а потім заарештувала.

Я пам'ятаю цю дату із двох різних причин. Найпростіша полягає в тім, що це вбивство матиме трагічні наслідки для життя мільйонів людей на планеті, зокрема мого власного — це ще попереду.

Інша стосується Марієтти, і є начебто великою таємницею.

Одного дня, після обіду, коли моя подруга поверталася додому зі школи, у неї зламався велосипед. Дівчинка не знала, як його полагодити.

Самотня на бічній дорозі, якою звикла їздити, дихаючи свіжим повітрям підліску, Марієтта вирішила йти пішки і вести свого залізного коня. Повз неї проходив фермер і запропонував їй полагодити ланцюг. У чоловіка були вуса, як у доброго дідуса.

Дівчинка довірливо пішла за ним. Вони йшли двадцять хвилин. У майстерні фермер стиснув Марієтті коліно. Вона злякалася і попросила її відпустити. Беззахисну дитину легко образити, і фермер зачинив двері.

Мовчання. Моя подруга нічого не розповіла мені про те, що з нею сталося за зачиненими дверима, — за неї все сказали її очі. Однак взяла з мене обіцянку зберігати таємницю, бо якби вона дійшла до вух батьків, то вони неодмінно віддали б її в монастир.

Того дня я зрозумів, що кохаю свою сусідку — саме через це непереборне бажання помститися.

Але помститися за що? І кому?

Марієтта не змогла знайти на мапі ферму негідника: дорога, якою вони йшли, ніби стерлася з її пам'яті. Щодо самого фермера, то вона також не могла згадати його обличчя; запам'ятала лише густі вуса і цю єдину деталь — прибиту до дверей майстерні підкову.

Тривожний факт: того ж дня, у той самий час (час стирання з її пам'яті) якийсь божевільний схопив мене на вулиці за руки:

— Кров заплямовує тільки бідняків, друже! Сидіння ерцгерцога було вже червоне! Так, це колір оксамиту! Це колір оксамиту, друже.

Моя війна

Це була не чиясь війна.

Вона була початком і кінцем мого спокійного життя.

Вона була початком мого кінця.

Але почнімо із загальних фактів.

Передусім ми побачили в Безансоні (а потім і в усій Франш-Конте) тисячі ельзасців, які рятувалися від німецького вторгнення.

Місто охопила небачена метушня і, здавалося, збудила його зі сну.

Усі хлопці, достойні претендувати на священний статус чоловіка, за одну ніч зникли. Вербечки «солдатів», яких я раніше бачив молодими на полях або в школі на заняттях з етики, пішли з наплічниками в країну, яку дорослі називають «Честь» чи «Батьківщина», а я називаю її «смерть».

Подейкують, що відсоток тих, хто добровільно вступив на військову службу у нашому регіоні був вищий, ніж у будь-якому іншому регіоні країни, через його близькість до прикордонної зони, а отже, до потенційного коридору вторгнення.

Це правда, я й сам бачив, як весело йшли воювати хлопці, про яких кажу. Співаючи перед смертю.

Я народився надто близько до початку нового століття (1899 року) і ще не був достатньо дорослим, щоб віддати своє життя за Францію. Було б ліпше, — пишу це сьогодні — якби мідна куля пробила мій живіт, як живіт ерцгерцога в Сараєві і не в кінному екіпажі на оксамитовому сидінні, але перед цією світовою катастрофою.

Оскільки я не міг ні дезертирувати, ні втекти, то залишився. А батько пішов на війну. Це було його переконання, яке й визначило його долю. Йому було всього тридцять вісім років, його життя лише почалося, але його очі вже згасли, а на лобі залягли глибокі старечі зморшки.

Завдяки хорошим стосункам з виноградарями він зумів організувати регулярні поставки вина аж до окопів.

Його полк, якому заздрили інші полки, шанував його як героя.

Проте це не врятувало батька від німецького снаряда, що розірвав його на шматки у січні 1915 року.

Бездні

Прізвище мого шкільного вчителя було Бюїссоньє, ім'я — Фернан. Як і всі здорові чоловіки, він теж мусив піти на війну. Його від'їзд оголосили як тимчасовий, проте він вплинув на мене більше, ніж втрата мого батька, бо з ним я провів більше часу, ніж з батьком.

Хоч вони з Бюїссоньє були однолітками, але були зовсім різними. Батькова робота, на якій він пив не воду, а вино, призвела до того, що у нього рано виріс доволі великий живіт, а мій шкільний учитель був худий, немов тріска. Проте від цього його авторитет був не менш впливовим, хоча головною рисою його характеру була все ж доброзичливість.

Під час післяобіднього перекусу вчитель, аби привчити нас, учнів, ділитися з іншими, радив розрізати яблуко на дві рівні частини... і обмінюватися частинкою з однокласником. Як на мене, цей простий урок приносив суттєві плоди.

Я мало спілкувався з іншими хлопцями (повторюся). Проводити перерву з учителем не було для мене чимось незвичайним: ми перегортали в чотири руки ілюстровані альбоми тваринного світу в усіх його проявах.

Найбільше я любив розглядати фото риб із безодень. Ці створіння були жахливо потворні. Оскільки їм доводилось плавати вдалині від світла, то Бог не вважав за потрібне, щоб їхні голови були красиві.

Якось, коли я злякано заплющив очі, побачивши малюнок напівпрозорої сріблястої сокири, Бюїссоньє схопив мене за зап'ясток і сказав: «Ці риби не гірші від інших, просто вони інші».

Ця фраза вразила мене до глибини душі.

Пригадую насмішки на адресу бідолашного горбаня біля собору, до яких я також іноді долучався. Коли настав вечір, я пішов до нього обхідним шляхом через вулицю Конвенції. Горбань досі був там. Він спав. Точніше, хропів.

Я поклав десять центів, які мені дала мама на перекус, у його мисочку для збору пожертвувань.

Брат Робер

До того, як попрощатися зі школою, Бюїссоньє зібрав учнів на критій галереї і попросив їх поводитися якнайкраще.

Залишив нас на кілька хвилин і пішов до сусідньої будівлі. Повернувся у супроводі маленького чоловічка у сутані з лукавим поглядом, точний вік якого важко було визначити.

Учитель повідомив, що має честь представити нам «брата Робера», який займатиметься нашим інтелектуальним, фізичним і моральним вихованням. Наголосив, що ми повинні у ці важкі воєнні часи залишатися уважними, шанобливими і перш за все милосердними у своїх вчинках. Від цього залежить життя нашої країни та наших родин.

Після нашого запального «До побачення, вчителю!», що пролунало в галереї, Бюїссоньє пішов.

Я не мав нічого проти Ісуса, його батька і матері.

Але, на відміну від більшості моїх друзів, те, що вони жили разом і у них була спільна власність, вважав ненормальним.

Тож я не дуже добре знав молитви — і мені здавалося, що брат Робер, змушуючи нас щоранку читати їх, виходить за межі своїх повноважень.

Він, мабуть, чув, як я це казав, бо, намагаючись розв'язати задачу з алгебри, я, на свою біду, підняв руку і звернувся до нього «месьє Робер». Пальці моєї правої руки й досі відчують його відповідь, повторену двадцять разів поспіль.

На другий день учень Моньє також проявив зухвалість — якщо не божевілья — знову звернувся до нашого нового вчителя:

— Месьє Робер, чи завжди заняття закінчуватимуться о шостій? Мені потрібно допомогти мамі в крамниці...

Брат Робер вліпив йому такого ляпаса, що навіть Велика Берта здригнулася б, а потім промовив:

— У мене тут тільки одна місія, і вона належить Богові. Тож востаннє прошу вас поважати мою позицію і називати мене братом Робером. Працюємо далі.

Моньє до школи так і не повернувся.

Мішок з піском

Одна з перших вправ, які нам задав брат Робер, — вивчити напам'ять (і правильно написати) різні деталі однострою французького солдата.

Тепер більшість цієї лексики вже вилетіла з моєї пам'яті, за винятком бронежилетів, подовжених на литках ремінцями.

Учень Фавр наважився запитати, чому французи не носять, як німці, шкіряні чоботи, які взувають одним рухом, економлячи дорогоцінний час на шнурування.

Брат Робер дав сентиментальну відповідь:

— Те, що швидко, не конче добре.

При цій нагоді ми дізналися, що середня сумка французького солдата важила тридцять кілограмів, не враховуючи вагу фляги і гвинтівки. Кожному учневі потрібно було підняти на шкільному майданчику мішок з піском такої ж ваги, щоб оцінити героїчні зусилля наших вояків.

Коли настала моя черга, я відчув себе так, ніби піднімаю труп свого батька.

Я впав із тим мішком і розплакався. Я уперше плакав за батьком.

Брат Робер, який був недобрим, але не дурним, пробурмотів:

— Упокой, Господи, його душу.

Потім без жодного натяку на емоції сказав: «Наступний».

Моя війна: біс

У нашій школі все було пов'язане з війною, війною, війною.

«Вправа “Різдво солдата”. Благодійною організацією було зібрано 122,90 франків, щоб придбати 5 нових трикотажних виробів за ціною 31,20 франків за одиницю, знаючи, що 20% від цього бюджету буде виділено для Ліги сиріт Франції. Яка загальна сума необхідна для купівлі трикотажу?»

У брата Робера з'явилася звичка бурмотіти щоранку — після молитви — телеграму від нашого дорогого міністра освіти Альбера Сарро: «Я хочу, щоб після літніх канікул, у перший день навчання, у кожному класі перші слова вчителя, звернені до учнів, піднімали їхні серця до Батьківщини і щоб його перший урок був присвячений вшануванню священної війни, яку ведуть наші армії».

(Як може вірянин вірити у війну?)

Питання відвоювання Ельзасу та Лотарингії у Німеччини порушувалося на кожному уроці географії. Потрібно було вивчити напам'ять назви усіх сорока повернутих Францією комун. До мого списку входили: Рікевір, Егісхайм, Альткірх, Руфах і

невимовлюваний Іллькірх-Граффенштаден.

Учнів, які працювали на полі, звільнили від деяких репетицій.

Само собою зрозуміло, що процвітали махінації. Нероб ставало дедалі більше.

А селяни були ушляхетнені.

Маю на увазі те, що кожна сім'я, у якої не було змоги вирощувати через відсутність чоловіків, їхніх рук та їхньої зарплатні, пшеницю чи картоплю, почала шукати замітники, щоб вижити і не замерзнути.

У нашому класі з'явився біженець — маленький бельгійський хлопчик, чий батьки загинули, підірвавшись на початку війни на німецькій міні.

Нас попросили ставитися до нього по-братськи. І всупереч усім очікуванням, Корнеліса (його дивне ім'я) наші розбишаки майже не дражнили.

Ця бідолашна дитина здавалася мені німою.

На шкільному подвір'ї встановили пам'ятну дошку з іменами тих, хто поклав своє життя за батьківщину, і щопонеділка їх дописували крейдою. Коли ми проходили повз неї, то повинні були вклонятися. Одного разу я не вклонився й одразу отримав під зад незабутнього копняка.

Чи не забув брат Робер, що прізвище мого батька було написане на початку списку?

Ні, він його пам'ятав.

Жовта пляшка

Через гуркіт гармат, який щоранку, здавалося, було чутно все ближче й ближче до околиць міста, через північний зольний вітер (а може, запах будь-якого впольованого голодними браконьєрами м'яса, яке смажили?), з вулиць навіть коти зникли.

Я залишився цілком самотнім, бо війна забрала в мене ще й Марієтту.

Її двоюрідні брати орендували в Бретані, далеко від лінії фронту, величезну ферму.

Моя добра подруга поїхала туди з батьками, нікому не повідомивши.

Єдиним прощанням з коханою Марієсттою була її рука з м'якенькою шкірою, яку вона висунула з вікна машини, ліловий рукав пальта і безмовне обличчя без клятви вірності.

А потім настало мовчання.

Марієсттине... і моєї матері, котра після загибелі батька замінила свою невиразну надію реальним пияцтвом.

Це було те, що навіть дитина помічає: хитання, блукаючий погляд, важке дихання — низка ознак, які бентежать...

...

Далі — у повній книжці «Третя рука».

nashaknyga.com.ua